

”Mie laskin niitä piippuja että missä se koti on”

Saksalaisen sotilaan ottamat valokuvat,
86-vuotiaan naisen muistot ja lappilaisten lasten
piirustukset ovat arvokkaita välähdyksiä
Lapin sotaan ja jälleenrakennukseen.

Vitikanpään idylliä ennen sotia. Sisarukset Helmi ja Toini Piippola, kani ja karitsa.

On kesä 1944. Helmi Piippola ylittää proomulla
Pudasta. Taustalla on kotitalo.

Vanhan albumin kuvien aiheet tuskin
erottuvat, niin pieniä valokuvat ovat.
Suurennettaessa niistä rakentuu maalais-
idylli Rovaniemen Saarenkylässä, Viti-
kanpäässä kesällä 1944. Valokuviissa seik-
kailee hoikkavartinen 18-vuotias tyttö,
Helmi Piippola, kukkamekossaan. Hän
esittelee kuvaajan, tutun saksalaisen soti-
laan, pyynnöstä proomua, traktoria, ka-
nia, lampaita. Rakeiset kuvat näyttävät
mennyttä pyhäpäivää.

Totuttu tapa elää murskaantui saman
vuoden syksyllä, ja Helmi joutui muiden
Lapin ihmisten tavoin lähtemään evak-
koon. Hän lähti isänsä kanssa ajamaan
illansuussa polkupyörällä kohti Ruotsin
rajaa. Helmi muistelee silmäystä kotitan-
hujiinsa:

”Mie käännyin ja kattoin Vitikanpää-
tä ja aattelin, että voi kauhia paikka: ne var-
masti polttaa tuonki. Meiläki oli justiinsa
sinä kevväänä maalattu punamullala talo,
se iso talo. Sitten siinä oli se lato, karja-
lato, ja siinä oli navetta jatkeena. Sitten

toisela puolela oli pohjosta vasten se ma-
kasiini, jossa oli kellari kans alhaala. Ja sen
vasemmala puolela oli se talo. Ja minun
leikkimökki oli siinä välissä, sen talon ja
sen karjaladon ja navetan.”

Ilta-auringossa hehkuva punamullal-
la maalattu komea Iso-Vitikka-niminen
talo oli seudun vanhin. Karjalato, navetta,
makasiini ja leikkimökki ovat piirtyneet
valokuvantarkkoina kertojan mieleen. Se
oli kuva, jota ei otettu.

Vetäytyessään saksalaisjoukot tuhosivat
lähes kokonaan maakunnan rakennus-
kannan, niin tapahtui myös Vitikanpääs-
sä. Koti-ikävä toi Helmin takaisin kevääl-
lä 1946 Ruotsista, Skellefteåsta, missä hän
oli ollut evakossa. Päätös paluusta oli ta-
pahtunut niin yhtäkkiä, ettei hän ollut eh-
tinyt ilmoittaa tulostaan kotiväelle. Hel-
miä ei oltu vastassa, ja Rovaniemen ase-
malla oli pelottava tunnelma joutilaiden
sotilaspukuisten miesten katseiden alla.
Matkatavaroita piti vahtia, eikä kukaan
tullut auttamaan häntä. Hän sai kyydin

joen toiselle puolelle kahden tupakka-as-
kin hinnalla tuntemattomalta kuorma-
auton kuljettajalta.

”No se lähti ajamhan sitte sitä kuormaa.
Mie sanoin että sie lähet väärälepäin – en-
hän mie muistanu ythän että ne sillat on
pois ja kaikki. – Mie koitin kattoa että
ei, missä se koti on oikein – mie laskin
niitä piippuja. – Isä tuli sitten, oli kau-
hiana. Sano että mitä sie täällä teet? Mie
sanoin että mie tuln Suomhen!”

Helmiä vastassa oli ankea ja ahdistava
näky – kotipihalla oli säilynyt vain
leikkimökki. Hänen isänsä olisi selvästi-
kin halunnut tyttärelleen paremman tu-
levaisuuden Ruotsissa. Helmi Piippola
(myöh. Autti) on nyt 86-vuotias äitini.
Hänen tunteellisista tarinoistaan tuli vä-
hitellen minun ja myös tyttäreni henki-
löhistoriaa, meidän ”muistikuviamme”,
sillä niin usein kuulumme saman tarinan.
Kokemuksessamme todentuu Marianne
Hirschin määrittelemä sukupolvelta toi-
selle välittynyt, rakennettu tai jälkikäteen

Eenokki ja Sofia Piippolan tilan Dering-merkkinen traktori nuorimman tyttären ”ohjastamana”.

luotu muisti (post-memory). Varsinaisesta muistista sen erottaa sukupolvien välinen etäisyys. Tapahtumia ei ole eletty henkilökohtaisesti, vaan ne on koettu kertomusten ja mielikuvituksen – tai valokuvien – välittäminä. Ne ovat tyypillisiä sukupolville, jotka ovat kasvaneet syntymäänsä edeltävien traumaattisten tapahtumien, esimerkiksi sotien ja niistä kerrottujen kertomusten varjossa.

Kynttilän valo yössä

Toisen maailmansodan jälkeen kanadalainen Naomi Jackson Groves halusi auttaa Lapin lapsia kveekarien vapaaehtoisuustyöntekijänä. Tämä opettaja, taiteilija ja taidehistorian tohtori oli matkalla Suomen Lappiin, kun hän Ruotsin puolella, Haaparannalla kirjoitti päiväkirjaansa.

Iso-Vitikan rauniot. ”Meiläki oli justiinsa sinä kevväänä maalattu punamullala talo, se iso talo...”.

Oli jouluaatto 1945:

”Ja toisella puolella jäätynyttä Torniojokea on Suomi, lähes pilkkopimeässä. Maltan tuskin odottaa, että olemme siellä huomenna. Laulu, jonka opin lapsena serkkuni Alex Murphyn luona joulujuhlissa Montrealissa, kummittelee mielessäni. Se meni jotenkin näin:

*Like a little candle
Shining in the night.
Through the long night's darkness
Brightly we will shine,
You in your small corner,
And I in mine.”*

Naomi Jackson Groves toimi Lapissa lasten parissa vuosina 1945–47. Hän oli ottanut Kanadasta mukaansa piirustus-

välineitä, värikyniä ja papereita. Avustustyönsä ohessa hän piirretti oppilaita koulutunneilla, ja hän piti myös piirustuskerhoa asuinparakissaan Rovaniemellä.

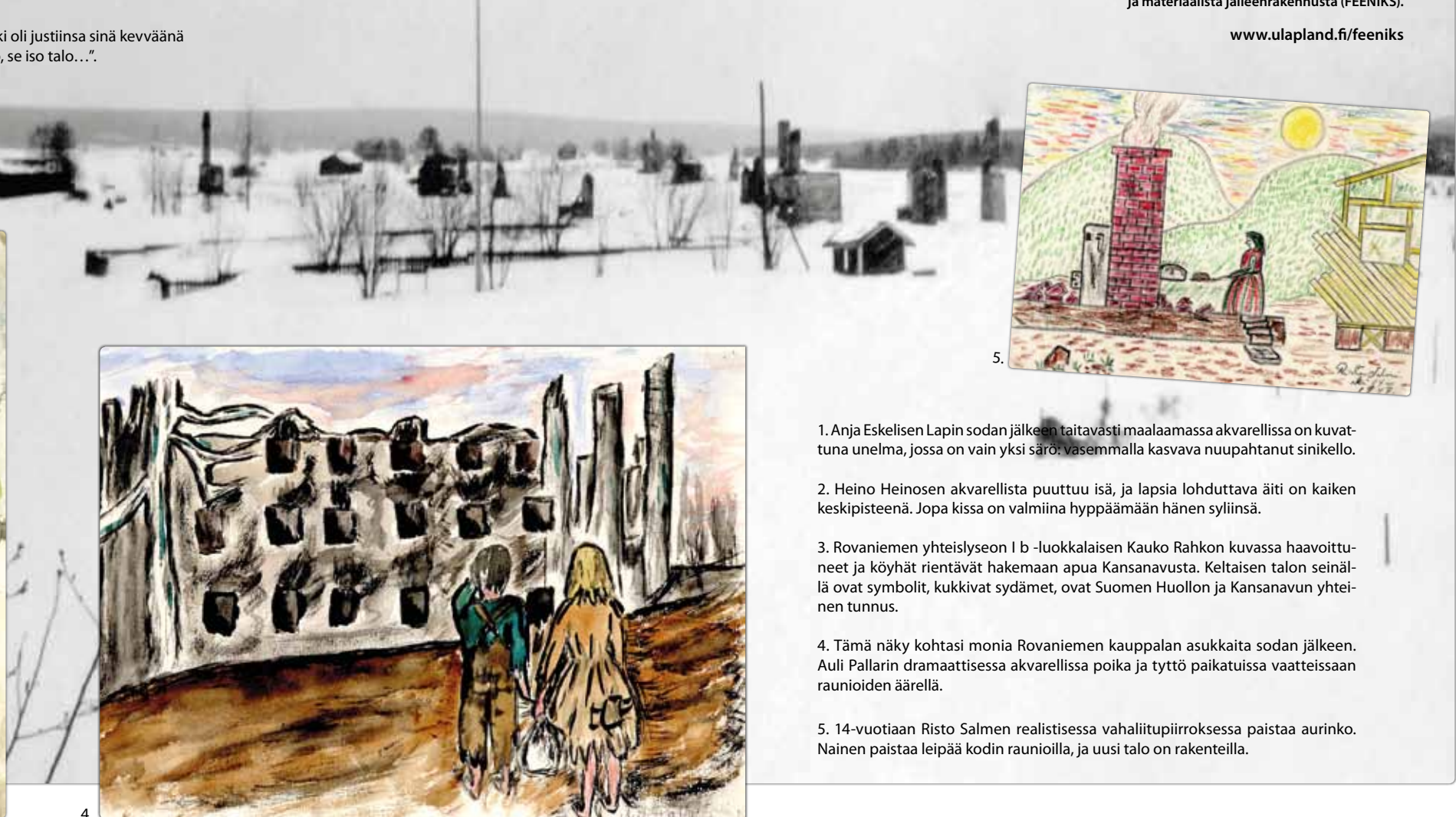
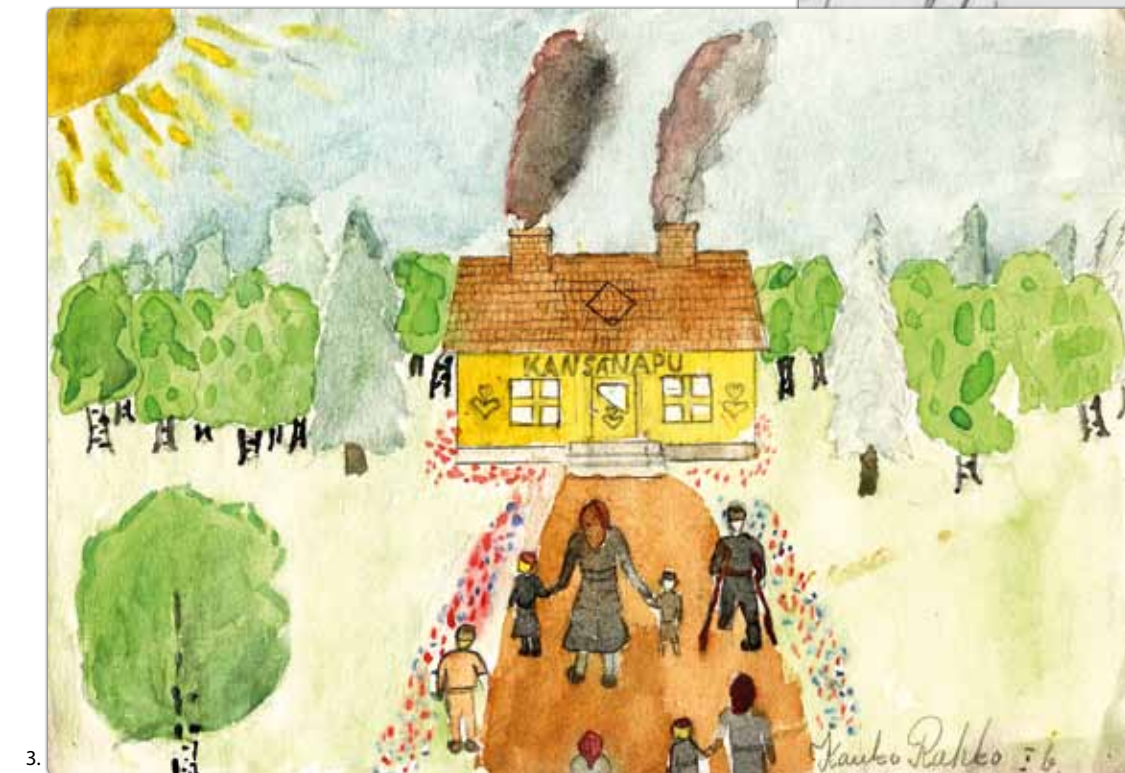
Mitä lappilaisten lasten piirustukset kertovat sodanjälkeisestä ajasta? Aiheesta tutkimusta tekevä Anniina Koivurova löytää kuvista monenlaisia teemoja, kuten esimerkiksi kärsimyksen ylevöittämistä. Koivurova painottaa, että lasten piirustukset ovat osa sodanjälkeistä läntistä avustustoimintaa, eivätkä ne ole kulttuurisesti tai poliittisesti neutraaleja. Myös koulukonteksti on hyvä pitää mielessä: koulussa lapset kuvaavat herkästi asioita, joita heidän odotetaan kuvaavan.

Yksi selkeimmistä teemoista piirustuksissa on idyllin kuvaus: se on samankaltainen kuin kuin ennen sotia otetut kuvat

Helmin albumissa. Lasten piirtämissä kuvissa on uusi ja ehjä kotitalo joen tai järven rannalla ja toivoa antava kaunis maisema. Silmiinpistävää on myös lasten tarkkänäköisyys ja tapa, miten aikuisten maailmaan liittyviä asioita on kuvattu. Uudet tai rakenteilla olevat talot on piirretty tarkasti lauta laudalta. Usein talon kruunaa keltainen kuisti. Keltainen on pappilan väri, se on vaurauden väri: lapset ovat kuvanneet tulevaisuutta. On tärkeä tiedostaa myös kuvat, joita ei ole, kuten vapaa-ajan vieton kuvaukset – jos mukaan ei lasketa lukuisia tutkielmia onkimisesta, joka tosin oli hyödyllistä toimintaa – tai puuttuvat kuvat isästä, joka ei tullut takaisin. ●

Kirjoittaja työskentelee tutkijana ja koordinaattorina hankkeessa Taide ja kulttuuri osana Lapin sodan jälkeistä mentaalista ja materiaalista jälleenrakennusta (FEENIKS).

www.ulapland.fi/feeniks

1. Anja Eskelisen Lapin sodan jälkeen taitavasti maalaamassa akvarellissa on kuvattu unelma, jossa on vain yksi särö: vasemmalla kasvava nuupahtanut sinikello.

2. Heino Heinosen akvarellista puuttuu isä, ja lapsia lohduttava äiti on kaiken keskipisteenä. Jopa kissa on valmiina hyppäämään hänen syliinsä.

3. Rovaniemen yhteislyseon I b -luokkalaisen Kauko Rahkon kuvassa haavoittuneet ja köyhät rientävät hakemaan apua Kansanavusta. Keltaisen talon seinällä ovat symbolit, kukkivat sydämet, ovat Suomen Huollon ja Kansanavun yhteinen tunnus.

4. Tämä näky kohtasi monia Rovaniemen kauppalan asukkaita sodan jälkeen. Auli Pallarin dramaattisessa akvarellissa poika ja tyttö paikatuissa vaatteissaan raunioiden äärellä.

5. 14-vuotiaan Risto Salmen realistisessa vahaliitupiirroksessa paistaa aurinko. Nainen paistaa leipää kodin raunioilla, ja uusi talo on rakenteilla.